

God och säker arbetsmiljö för entreprenörer – gör så här!

Exempel från gruvor, stålindustri och massa- och pappersindustri

Sanny Shamoun, Ann-Beth Antonsson

© IVL Svenska Miljöinstitutet 2019
Författare: Sanny Shamoun, Ann-Beth Antonsson
Medel från: AFA Försäkring
Fotograf: IVL
Upplaga: 0
Rapportnummer: B2366-P

IVL Svenska Miljöinstitutet AB
Box 210 60,100 31 Stockholm
Tel: 08-788 65 00
www.ivl.se

God arbetsmiljö för entreprenörer –gör så här!

Exempel från gruvor, stålindustri och massa- och pappersindustri

Att skapa en god och säker arbetsmiljö för entreprenörer kräver ett arbetsmiljöarbete som delvis är annorlunda än arbetsmiljöarbetet för egen personal på den egna arbetsplatsen. Under senare år har anlitan av entreprenörer ökat. Arbetsmiljöarbetet med fokus på entreprenörer har därmed blivit allt viktigare. IVL Svenska Miljöinstitutet har studerat detta arbetsmiljöarbete. Utgående från intervjuer och diskussioner med berörda branscher pekade flera förbättringsområden ut, bland annat behov av tydligare regler och rutiner för säkert arbete vid vanligt förekommande arbetsmoment och uppföljning och kontroll av att arbetsplatsens regler och rutiner följs.

När arbetsskador inträffar, så beror det ofta på en kombination av olika faktorer. Faktorerna förekommer inte alltid eller i alla företag. Sist i denna sammanfattning ges en översikt över faktorer som bidrar till att arbetsskador kan inträffa.

Förebygg arbetsskador så här

Entreprenörer är olika

Entreprenörer är ingen enhetlig grupp. En del är småföretag, med fokus på det hantverk de utför, andra är stora företag med väl utvecklad organisation och effektivt eget arbetsmiljöarbete. En del konkurrerar på en stenhård marknad där det är lägsta pris som vinner och resurserna för att skapa goda arbetsmiljöer upplevs som mycket begränsade. Andra är experter inom sitt specialområde och har få konkurrenter. **Detta innebär att förutsättningarna för arbetsmiljöarbetet varierar mycket vilket man behöver ta hänsyn till.**

... liksom kundföretagen

De kundföretag (som anlitar entreprenörer) är inte heller någon enhetlig grupp. Även här finns både stora och små företag och företag med mer eller mindre väl fungerande arbetsmiljöarbete.

Denna rapport bygger främst på intervjuer med stora industriföretag som anlitar entreprenörer, vilket innebär att resultaten kanske inte är så relevanta för mindre företag som anlitar entreprenörer.

Upphandling och avtal

I samband med upphandling är det lämpligt att också ställa krav på entreprenörens arbetsmiljö och arbetsmiljöarbete när de arbetar på kundföretagets arbetsplats. Krav som är effektiva behöver formuleras så att de inte kan verifieras enbart genom att visa upp pappersdokument som sedan kanske inte följs i praktiken. **Uppföljning av avtalskrav är viktigt för att visa att kundföretaget kontrollerar att lämnad information om arbetsmiljöarbetet stämmer och följs.**

Långa kontrakt med få entreprenörer ökar möjligheterna att utveckla goda gemensamma rutiner för arbetsmiljö och säkerhet.

Begränsning av entreprenörskedjor (dvs. att entreprenören anlitar underentreprenör (UE) som i sin tur anlitar UE osv.). Eventuella UE ska följa samma regler och rutiner som gäller för entreprenören.

Kontroll på vilka entreprenörer som finns på plats

För att det ska vara möjligt att samordna de entreprenörer som finns på arbetsplatsen är det viktigt att dagligen veta vilka som finns på arbetsplatsen och vilka arbeten de ska utföra. Detta löses t.ex. genom att utfärda arbetstillstånd som signeras innan arbetet påbörjas.

En del företag har utvecklat olika typer av verktyg (digitala verktyg och samordningstavlor) för att få en **överblick över vilka entre-**

prenörer som finns på arbetsplatsen och var de arbetar. **Prioritering av arbetsmiljö**

Fungerande kommunikation

Samordning av arbetsmiljöarbetet och av säkerhetsåtgärder mm. kräver daglig och fungerande kommunikation. Utan kommunikation fungerar inte arbetsmiljöarbetet. ***Kommunikation behöver formaliseras för olika delar av verksamheten och på olika nivåer i företagen.***

Exempel på kommunikation är olika typer av möten:

Dagliga möten inom arbetsgrupperna när arbetspasset börjar, t.ex. korta pulsmöten för att stämma av arbetet under den kommande dagen inkl. risker och skyddsåtgärder.

Startmöten, (handover-meetings) när en entreprenör ska utföra en ny arbetsuppgift. Mötet kan t.ex. innefatta genomgång av arbetet och eventuell checklista, skyddsronder, riskbedömningar, kundens krav och önskemål. Vid startmötet kan man även stämma av om arbetstillstånd eller särskild utbildning eller skyddsutrustning krävs och att de som ska utföra arbetet har relevant information och kompetens.

Dagliga möten mellan chef och arbetsledare för att säkerställa att deras arbete med samordningen fungerar. Dokumentation och visualisering av närvarande entreprenörer är ett underlag och stöd för detta.

Vecko- eller månadsmöten för att övergripande stämma av hur samordningen fungerar, följa upp och diskutera behov av förbättringar.

Arbetsmiljöforum för entreprenörer (se nedan) är också en mötesform som har särskilt fokus på att utbyta kunskap om, erfarenheter av och etablera ett gemensamt synsätt på arbetsmiljön och arbetsmiljöarbetet. Diskussionerna på dessa forum ger en möjlighet att ***etablera gemensamma värderingar om hur arbetsmiljöarbetet ska bedrivas*** och exempelvis om att öppenhet och kommunikation är nödvändigt för god arbetsmiljö och säkerhet.

Gemensamma skyddsronder är ett sätt att underlätta kommunikationen genom att tillsammans bedöma risker och diskutera åtgärder. På det sättet kan gemensamma skyddsronder också bidra till en gemensam syn på säkerhetsklimatet. Ytterligare en fördel är att gemensamma skyddsronder kan tydliggöra arbets- och ansvarsfördelning när det gäller arbetsmiljö och åtgärder.

Policys och uttalanden om vikten av arbetsmiljö är ett sätt att visa att arbetsmiljön prioriteras, men det räcker inte.

Arbetsmiljöarbetet tar tid och att arbetsmiljö prioriteras visas bland annat genom att det avsätts resurser för arbetsmiljön och arbetsmiljöarbetet. ***Att lägga arbetsmiljö som en punkt högt upp vid ledningens möten är ett sätt att markera prioritering.***

Uppföljning och feedback

Uppföljning och feedback vid brister i arbetsmiljön är viktigt för att visa att arbetsmiljön verkligen prioriteras. Detta är särskilt viktigt i situationer då det kan finnas en konflikt mellan säkerhet respektive att undvika produktionsstörningar och nå produktionsmål. Ett exempel på en effektiv återkoppling är att stänga av och inte längre anlita entreprenörer som inte följer arbetsplatsens arbetsmiljöregler. Ett annat exempel är att uppmärksamma och ge positiv feedback när gällande regler och rutiner som man tidigare avvikit från börjar följas. Positiv feedback kan också handla om att återkoppla om att riskerna har minskat och säkerhetsarbetet har gett resultat.

Det är viktigt att säkerställa att alla följer gemensamma säkerhetsregler och rutiner på arbetsplatsen. Det gäller såväl nya som de som arbetat länge i verksamheten

Information, utbildning och arbetsmiljökunskap

Många industrier har krav på SSG-utbildning för att entreprenörsanställda ska få tillträde till arbetsplatsen, SSG Entré. Detta räcker dock inte som enda arbetsmiljöutbildning. SSG Entré går t.ex. inte in på arbetsmiljö kopplat till olika arbetsuppgifter.

Det är värdefullt om det går att utveckla praxis för vilka säkerhetsregler och rutiner som ska tillämpas vid rutinmässiga/vanliga arbetsuppgifter. Denna praxis tas förslagsvis fram gemensamt av chef och medarbetare som utför arbetet och vid behov tillsammans med t.ex. arbetsmiljöingenjör.

Information och utbildning behöver följas upp löpande för att säkerställa att alla (även nya på arbetsplatsen) har den kunskap som behövs om risker, riskbedömning och säkerhetsrutiner. SSG-utbildningen behöver kompletteras med mer konkret information om arbetsmiljön vid olika arbetsmoment.

Arbetsstillstånd för vissa särskilt farliga arbeten är ett sätt att kontrollera att kunskapen är tillräcklig.

Ett arbets sätt som visat sig fungera bra och vara ömsesidigt uppskattat är *Arbetsmiljöforum* till vilket entreprenörerna bjuds in. Vid detta mötesforum diskuteras aktuella arbetsmiljöfrågor och en samsyn på arbetsmiljön utvecklas. Dessutom innebär diskussionerna ett lärande om arbetsmiljön som är värdefullt, bland annat för de entreprenörer som inte hade så god kunskap om arbetsmiljö. Dessutom har arbetsmiljöforum varit till nytta för kundföretagen, eftersom entreprenörerna bidrar med erfarenheter av hur arbetsmiljöproblem lösts på andra arbetsplatser.

Gemensam god praxis

Att ha gemensamma rutiner och en god praxis för hur man arbetar säkert bygger på att riskbedömningar görs för rutinmässiga arbeten, vilket beskrivits ovan. Den goda praxisen kan utformas på olika sätt, exempelvis:

- ✓ Checklistor
- ✓ Arbetsinstruktioner
- ✓ Rutinbeskrivningar

Det är en fördel att ha någon form av skriftlig dokumentation av den goda praxisen, eftersom det dels tydliggör vilken praxis som gäller och dessutom kan användas vid introduktion och utbildning samt vid uppföljning.

Lagar och regler om entreprenörer och arbetsmiljö

Enligt Arbetsmiljölagen har den som råder över ett arbetsställe ett samordningsansvar, dvs. ansvarar för att arbetsmiljöarbetet samordnas för de företag (entreprenörer) som är verksamma på det gemensamma arbetsstället. Varje arbetsgivare har ansvaret för den egna arbetsmiljön och samordningsansvaret rör de frågor där man skapar eller påverkar varandras arbetsmiljö, t.ex. genom utformningen på skyddsanordningar eller genom att det egna arbetet kan innebära risker för andra på arbetsplatsen.

Kundföretaget (som hyr in entreprenörer) ställer ofta krav (i avtal) på att entreprenörerna ska ha ett fungerande eget arbetsmiljöarbete, men detta är inget som krävs enligt lagar och föreskrifter. De krav som ställs är ett sätt att undvika arbetsskador och driftsstörningar beroende på entreprenörer som skapar risker för sin egen personal men också för andra på arbetsplatsen.

Att göra det som behövs

En rigid syn på ansvaret för arbetsmiljön som innebär att man endast följer lagar och regler, motverkar ett effektivt arbetsmiljöarbete. ***De goda exemplen från kundföretagen visar att de har en ambition att skapa en säker arbetsmiljö och i det arbetet använder de sig av de insatser som behövs, oavsett vems ansvar det formellt sett är.*** Detta är ett viktigt förhållningssätt för att arbetsmiljöarbetet ska bli effektivt.

De industriföretag som besökts har komplementerat arbetet med samordning med andra insatser som ligger utanför vad lagen kräver, t.ex. genom att arrangera arbetsmiljöforum som också stärker entreprenörernas arbetsmiljökunskande, vilket egentligen är ett ansvar som ligger hos entreprenören.

Orsaker till arbetsskador

Vid intervjuer och arbetsplatsbesök har följande faktorer identifierats som bidragande orsaker (var och en för sig eller tillsammans) till att arbetsskador kan inträffa.

- ✓ Arbetsmiljökrav som ställts vid upphandling och i avtal är otillräckliga, inte effektiva eller följs inte upp.
- ✓ Arbetsmiljö och arbetsmiljöarbetet prioriteras inte inom kundföretaget respektive av entreprenören.
- ✓ Anställda i kundföretag och hos entreprenör har inte fått tillräcklig information och utbildning om arbetsmiljö.
- ✓ Anställda och chefer har otillräcklig kunskap om de arbetsmiljörisiker som kan finnas i deras arbete och om vilka åtgärder som effektivt förebygger risker.
- ✓ Avvikelse från överenskomna regler, rutiner och god praxis görs, t.ex. för att det är bråttom.
- ✓ Samordning och organisering av arbetsmiljöarbetet fungerar inte tillräckligt bra.
- ✓ Riskbedömning görs inte eller ger inte avsett resultat, t.ex. på grund av bristande kunskap om hur man riskbedömer.
- ✓ Uppföljning av inträffade tillbud och arbetsskador fungerar inte. Utan fungerande uppföljning vidtas inga åtgärder varför liknande händelser inträffar igen.
- ✓ System för rapportering av arbetsskador är inte kända/inte lättillgängliga eller upplevs som krångliga.
- ✓ Rapportering upplevs som ett arbete som man inte förstår nyttan av och inte får någon återkoppling från.

- ✓ Bristfällig uppföljning av att regler och rutiner följs. Ingen feedback och inga konsekvenser innebär att avvikelser från gällande regler och rutiner kan uppfattas som acceptabelt.

Kort om studien

För att få en bild av varför arbetsskador inträffar bland entreprenörer, intervjuades cirka 20 entreprenörer som råkat ut för en arbetsskada. Dessutom studerades dokument från rättsfall som handlade om arbetsskador bland entreprenörer. En avgränsning gjordes till gruvor, stålindustri och pappers- och massaindustri.

Analysen av intervjuerna och rättsfallen pekade på ett antal faktorer som på olika sätt bidragit till arbetsskadorna. Sex arbetsplatser som arbetat för ökad entreprenörssäkerhet besöktes och de som på olika sätt varit delaktiga i arbetsmiljöarbetet intervjuades. Intervjuerna har analyserats och i rapporten beskrivs arbetsätt som företagen använder för att skapa en god och säker arbetsmiljö. Projektets slutsatser har diskuterats med representanter för besökta företagen och med arbetsmarknadens parter för att säkerställa att vår analys är verklighetsförankrad och att slutsatserna är användbara.

Läs mer

Hela studien beskrivs i IVL-rapporten Arbetsmiljön för entreprenörer. *Hinder och möjligheter för effektivt arbetsmiljöarbete inom stål, pappers- och massa och gruvindustri* IVL-rapport B 2366.

IVL Svenska Miljöinstitutet AB, Box 210 60, 100 31 Stockholm
Tel: 08-788 65 00
www.ivl.se